

Prof. dr Slobodan JOVANOVIĆ\*

## Regulisanje ugovora o privatnom kolektivnom osiguranju u evropskom pravu

UDK: 368.022.33(4-672EU)

Primljen: 23.4.2013.

Prihvaćen: 2.6.2013.

Pregledni naučni rad

### Apstrakt

Ugovorom o privatnom kolektivnom osiguranju ostvaruju se ciljevi zaštite različitih kategorija osiguranika od rizika u osiguranju imovine i lica. I pored njegovog neospornog značaja za sprovođenje određenih politika države u pojedinim oblastima, postavlja se pitanje celishodnosti njegovog pravnog regulisanja, posebno u svetlu činjenice da postoje pravni sistemi koji ne sadrže nikakve posebne odredbe o ugovoru o privatnom kolektivnom osiguranju, oni koji regulišu samo određene situacije, ali i pravni sistemi koji detaljno regulišu ugovor o privatnom kolektivnom osiguranju. U ovom radu, autor analizira pravni okvir ugovora o privatnom kolektivnom osiguranju u evropskom uporednom pravu.

*Ključne reči:* privatno kolektivno osiguranje, ugovor, informisanje, ugovarač osiguranja, osiguranik

### 1. UVOD

Kolektivna osiguranja imovine i lica, kojima se istim ugovorom obuhvata veći broj lica povezanih na određeni način ili više stvari koje pripadaju većem broju lica, dobijaju sve više na značaju, imajući u vidu da se njima ostvaruju ciljevi zaštite različitih kategorija osiguranika od rizika u različitim vrstama osiguranja imovine i lica.

Polazeći od njegovog značaja i osobnosti, postavlja se pitanje celishodnosti zakonskog regulisanja ovog ugovora. U srpskoj pravnoj teoriji izraženo je mišljenje da se na kolektivne ugovore ne mogu primenjivati odredbe Zakona o obligacionim odnosima<sup>1</sup> koje se

\* Vanredni profesor, Univerzitet Privredna akademija, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, e-mail: nsbob@sezampro.rs.

<sup>1</sup> Zakon o obligacionim odnosima (*Službeni list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, *Službeni list SRJ*, br. 31/93 i *Službeni list SCG*, br. 1/2003 – *Ustavna povelja*, dalje u tekstu : ZOO).

odnose na pojam osiguranog slučaja, prijavu okolnosti od značaja za procenu rizika, izmene uslova osiguranja, plaćanje premije, osiguranje za tuđ račun.<sup>2</sup> Takođe je istaknuto da se prilikom regulisanja ugovora o kolektivnom osiguranju mora voditi računa o tome da se predvide određena pravila o kolektivnim ugovorima o osiguranju, zajednička za sve slučajeve ovih ugovora (obaveza informisanja osiguranika,<sup>3</sup> obaveza prijavljivanja okolnosti od značaja za ocenu rizika, neposredno pravo osiguranika prema osiguravaču), a posebna pravila za kolektivna osiguranja lica.<sup>4</sup> Interesantno je da prilikom odluke o usvajanju pravila o ugovorima o kolektivnom osiguranju ono što za neke države predstavlja razlog zbog kojeg se odlučuju na njegovo regulisanje, u drugim državama to nije slučaj. Tako na primer, u pravnim sistemima koji su prvi put doneli određena pravila o ugovoru o kolektivnom osiguranju, kao što je Švedska, kao razlog za regulisanje ugovora o kolektivnom osiguranju navode njegovu sve veću socijalnu važnost i činjenicu da su korisnici osiguranja sve češće u celosti isključeni iz pregovaranja o uslovima osiguranja.<sup>5</sup>

<sup>2</sup> Pak, Jasna. „Ugovori o kolektivnom osiguranju imovine i lica”, u: Slavnić, Jovan, Jovanović, Slobodan (urednici), *Evropske (EU) reforme u pravu osiguranja Srbije*, Udruženje za pravo osiguranja Srbije, Beograd, 2010, str. 233.

<sup>3</sup> Jovanović, Slobodan. „Kolektivno osiguranje, serijske štete i potreba formiranja garantnog fonda za tako nastale obaveze”, u: Šulejić, Predrag, Slavnić, Jovan, Jovanović, Slobodan (urednici), *Usklađivanje osiguranja Srbije sa sistemom osiguranja Evropske unije*, Udruženje za pravo osiguranja Srbije, Beograd, 2007, str. 154.

<sup>4</sup> Šulejić, Predrag. „Ugovor o kolektivnom osiguranju u Prednartu Građanskog zakonika Republike Srbije”, u: Marano, Pierpaolo, Jovanović, Slobodan, Labudović Stanković, Jasmina (urednici), *Pravo osiguranja Srbije u tranziciji ka evropskom (EU) pravu osiguranja*, Beograd, 2013, str. 254.

<sup>5</sup> Hjalmarsson, Johanna. „The Swedish Insurance Contracts Act 2005 – an overview”, *Nordisk försäkringstidskrift (Scandinavian Insurance Quarterly)*, No. 1, 2008, str. 92. Dostupno na:

<http://www.nft.nu/en/content/article/swedish-insurance-contracts-act-2005-%E2%80%93-overview>, 13. 5. 2013.

Imajući u vidu prethodno navedeno, u ovom radu biće analizirano pravno regulisanje ugovora o privatnom kolektivnom osiguranju u određenom broju evropskih uporednih pravnih sistema, moguća sadržina i pojedini aspekti ugovora o kolektivnom osiguranju, a posebno obaveza informisanja osiguravača i osiguranika.

## 2. PRAVNO REGULISANJE UGOVORA O PRIVATNOM KOLEKTIVNOM OSIGURANJU U UPOREDNOM PRAVU

Kako su strani zakonodavci rešili prethodno navedena pitanja može se videti iz činjenice da ni oni nisu saglasni u pogledu potrebe pravnog regulisanja ugovora o kolektivnom osiguranju. Koliko ugovor o kolektivnom osiguranju stvara dilemu u pogledu celishodnosti njegovog zakonskog regulisanja može se videti i po tome što ga, za razliku od Švedske, nijedna druga država nije detaljnije regulisala većim brojem posebnih odredbi<sup>6</sup>,

<sup>6</sup> U Nemačkoj ugovor o kolektivnom osiguranju delimično je regulisan posebnim odredbama Zakona o ugovoru o osiguranju, i to čl. 206 i 207 (Gesetz über den Versicherungsvertrag (Versicherungsvertragsgesetz – VVG) vom 23. November 2007 (BGBl. I S. 2631)); u Austriji Zakonom o ugovoru o osiguranju, i to čl. 178i, st. 1, čl. 178m i 191b (Bundesgesetz vom 2. Dezember 1958 über den Versicherungsvertrag (Versicherungsvertragsgesetz – VersVG) StF: BGBl. Nr. 2/1959 (NR: GP VIII RV 102 AB 547 S. 68. BR: S. 140.) / BGBl. I Nr. 12/2013); u Francuskoj Zakonikom o osiguranju, i to čl. L141-1 do L141-7, od L142-1 do L142-5 (Code des Assurances 1930/2008); u Švajcarskoj Zakonom o ugovoru o osiguranju, i to čl. 3, 31 i 87 (Bundesgesetz vom 2. April 1908 über den Versicherungsvertrag (Versicherungsvertragsgesetz, VVG), AS 24 719, AS 1971 1465, AS 1978 1836, AS 1982 2184, AS 1983 797, AS 1993 3175, AS 1995 1328, AS 2000 2355, AS 2005 5245, AS 2005 5245, AS 2005 5685, AS 2006 4211, AS 2007 5259, AS 2007 5129, AS 2008 5207, AS 2009 2799, AS 2010 1739); u Norveškoj Zakonom o ugovoru o osiguranju, i to čl. 3-6, st. 3 (Lov 1989-06-16 nr 69: Lov om forsikringsavtaler (forsikringsavtaleloven), 1989-06-16 nr 70, 1992-11-27 nr 111, 2005-06-10 nr 44, 2008-06-27 nr 65, 2009-06-19 nr 77); u Grčkoj Zakonom o ugovoru o osiguranju, i to čl. 29, st. 3 (ΝΟΜΟΣ ΥΠ’ ΑΡΙΘ. 2496, Ασφαλιστική σύμβαση, τροποποιήσεις της νομοθεσίας για την ιδιωτική ασφάλιση και άλλες διατάξεις, (ФЕК 87/τ.Α’/16.5.1997); u Češkoj Zakonom o ugovoru o osiguranju, i to čl. 3, st. 1, tač. /k/ i čl. 53 (Zákon ze dne 17. prosince 2003 o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů (Zákon o pojistné smlouvě), 37/2004 Sb, 377/2005 Sb, 57/2006 Sb, 198/2009 Sb, 278/2009 Sb, 227/2009 Sb, 375/2011 Sb, 99/2013 Sb); u Bugarskoj Zakonikom o osiguranju, i to čl. 231 (Кодекс за застраховането, Обн. ДВ. бр.103 от 23 Декември 2005г., изм. ДВ. бр.105 от 29 Декември 2005г., изм. ДВ. бр.30 от 11 Април 2006г., изм. ДВ. бр.33 от 21 Април 2006г., изм. ДВ. бр.34 от 25 Април 2006г., изм. ДВ. бр.54 от 4 Јули 2006г., изм. ДВ. бр.59 от 21 Јули 2006г., изм. ДВ. бр.82 от 10 Октомври 2006г., изм. ДВ. бр.105 от 22 Декември 2006г., изм. ДВ. бр.48 от 15 Јуни

a u mnogim državama taj ugovor uopšte nije regulisan posebnim odredbama<sup>7</sup>. Švedska je ugovor o kolektivnom osiguranju regulisala u IV Delu Zakona o ugovoru o osiguranju iz 2006. godine<sup>8</sup> sa četiri poglavlja i ukupno 82 člana: 17. Poglavlje – Kolektivno osiguranje, sa 24 člana; 18. Poglavlje – Osnove kolektivnog osiguranja sa 16 članova; 19. Poglavlje – Kolektivno osiguranje lica sa 27 članova i 20. Poglavlje – Osnove kolektivnog osiguranja lica sa 15 članova.

Ukoliko relevantni propisi stranih država i sadrže pravila o ugovoru o kolektivnom osiguranju, onda se oni najčešće odnose na definiciju<sup>9</sup>, obavezu informisanja<sup>10</sup>, pitanja isključenja člana iz šeme kolektivnog osi-

2007г., изм. ДВ. бр.97 от 23 Ноември 2007г., изм. ДВ. бр.100 от 30 Ноември 2007г., изм. ДВ. бр.109 от 20 Декември 2007г., изм. ДВ. бр.67 от 29 Јули 2008г., изм. ДВ. бр.69 от 5 Август 2008г., изм. ДВ. бр.24 от 31 Март 2009г., изм. ДВ. бр.41 от 2 Јуни 2009г., изм. ДВ. бр.19 от 9 Март 2010г., изм. ДВ. бр.41 от 1 Јуни 2010г., изм. ДВ. бр.43 от 8 Јуни 2010г., изм. ДВ. бр.86 от 2 Ноември 2010г., изм. ДВ. бр.100 от 21 Декември 2010г., изм. ДВ. бр.51 от 5 Јули 2011г., изм. ДВ. бр.60 от 5 Август 2011г., изм. ДВ. бр.77 от 4 Октомври 2011г., изм. и доп. ДВ. бр.21 от 13 Март 2012г., изм. и доп. ДВ. бр.60 от 7 Август 2012г., изм. ДВ. бр.77 от 9 Октомври 2012г., изм. и доп. ДВ. бр.20 от 28 Февруари 2013г.); u Turskoj Trgovačkim zakonik, i to čl. 1496 (Türk Ticare Kanunu, 13. 1. 2011, No.: 6102, *Resmî Gazete*, 14. 2. 2011, No.: 27846); u Estoniji Zakonom o obligacionim odnosima, i to čl. 567 (Võlaõigusseaduses, *Riigi Teataja*, I 2001, 81, 487; *RT I* 2009, 18, 108; *RT I* 2008, 59, 330; *RT I* 2008, 54, 304; *RT I* 2007, 56, 375; *RT I* 2005, 61, 473; *RT I* 2005, 39, 308; *RT I* 2004, 90, 616; *RT I* 2004, 87, 593; *RT I* 2004, 75, 522; *RT I* 2004, 37, 255; *RT I* 2004, 13, 86; *RT I* 2003, 78, 523; *RT I* 2002, 53, 336).

<sup>7</sup> U toj grupi država nalaze se Mađarska, Slovačka, Danska, Engleska, Holandija, Litvanija, kao i države nastale raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (u daljem tekstu: SFRJ).

<sup>8</sup> Försäkringsavtalslag (SFS-nummer: 2005:104, 2005: 954, 2006:357, 2006:464, 2007:123, 2010:1292, 2010:2069, 2011:12).

<sup>9</sup> Zakoni stranih država koje sadrže definiciju ugovora o kolektivnom osiguranju su: francuski Zakonik o osiguranju, čl. L141-1; finski Zakon o ugovoru o osiguranju, čl. 2, st. 1, tač. 6; norveški Zakon o ugovoru o osiguranju, čl. 1-2, st. 1, tač. (d); bugarski Zakonik o osiguranju, čl. 231, st. 1; češki Zakon o ugovoru o osiguranju čl. 3, st.1, tač (k); turski Trgovački zakonik, čl. 1496, st. 1. Države čiji zakoni ne sadrže posebne definicije ugovora o kolektivnom osiguranju su: Nemačka, Austrija, Danska, Grčka, Holandija, Mađarska, Slovačka i države nastale raspadom SFRJ.

<sup>10</sup> Francuski Zakon o osiguranju, čl. 141-3, st. 3 (u vezi sa obavezom ugovarača da informiše člana zajednice kolektivnog osiguranja da po isteku 40 dana od dana slanja pisma o dospelosti premije neplaćanje premije može da dovede do njegovog isključenja iz ugovora o kolektivnom osiguranju); finski Zakon o ugovoru o osiguranju, čl. 76; turski Trgovački zakonik, čl. 1496, st. 5.

guranja od strane ugovarača kolektivnog osiguranja<sup>11</sup> ili prestanka njegovog članstva iz bilo kojeg razloga i statusa ugovora posle njegovog izlaska iz zajednice kolektivnog osiguranja.<sup>12</sup> Međutim, ovde treba imati u vidu da se u stranom, kao i u našem pravu osiguranja, opšta pravila ugovora o osiguranju imovine i lica primenjuju i na ugovore o kolektivnom osiguranju. Pored ostalih, to su pravila o: osiguranju za tuđi račun ili račun koga se tiče, obavezi prijavljivanja okolnosti od značaja za ocenu rizika, plaćanju premije itd. U obzir takođe može da dođe i primena opštih pravila obligacionog prava, a posebno pravila o ugovoru u korist trećeg.

U finskom pravu, na osnovu izričite odredbe čl. 4 finskog Zakona o ugovoru o osiguranju (navedena odredba doneta je sa izmenama i dopunama iz 2010. godine), na ugovor o kolektivnom osiguranju primenjuju se brojne, izričito navedene, odredbe tog zakona kojima se reguliše individualni ugovor o osiguranju (radi se o pravilima sadržanim u 55 članova – prim. aut.).<sup>13</sup> To su odredbe o: informaciji o pravnom leku, pravu osiguravača da otkáže neživotno osiguranje tokom perioda osiguranja, izmenama uslova i limita neživotnog osiguranja tokom trajanja osiguranja, nastavku osiguranja lica po izmenjenim uslovima i limitima, izmenama uslova i limita osiguranja lica, obavezama ugovarača i osiguranika na prijavljivanje bitnih okolnosti, posledicama neispunjenja obaveze prijavljivanja bitnih okolnosti u neživotnom osiguranju, posledicama neispunjenja obaveze prijavljivanja bitnih okolnosti u osiguranju lica, povećanju rizika kod neživotnog osiguranja, povećanju rizika kod osiguranja lica, nastanku osiguranog slučaja kod osiguranja lica, nastanku osiguranog slučaja koji je prouzrokovala strana koja ima pravo na nadoknadu ili beneficiju u osiguranju lica, nastanku osiguranog slučaja u neživotnom osiguranju, postupanju u skladu sa zahtevima o prevenciji kod neživotnog osiguranja, obavezi spasavanja kod neživotnog osiguranja, poistovećivanju drugih lica sa osiguranikom u neživotnom osiguranju, umanjenju ili odbijanju nadoknade u neživotnom osiguranju, beznačajnosti pogrešne prijave bitnih okolnosti ili povećanja osiguranog rizika, oslobađanju od obaveze i hitnosti, ograničenju obaveze u izvesnim slučajevima, plaćanju premije preko banke ili pošte, zastarelosti prava osiguravača na premiju osiguranja, pravilima o korisniku osiguranja, klauzuli o korisniku osiguranja, tumačenju klauzule o korisniku osiguranja, prenosu i ostvariva-

<sup>11</sup> Francuski Zakonik o osiguranju, čl. L141-3.

<sup>12</sup> Turski Trgovački zakonik, čl. 1496, st. 1 i 4.

<sup>13</sup> To su: članovi od 1 to 4, članovi 8, 15, 18, 20, 20a, od 22 do 37, članovi 44, 46, čl. 47, st. 3, članovi od 48 do 51, članovi 55, 56, članovi od 59 do 61 i članovi od 67 do 82. Zakona o ugovoru o osiguranju Finske.

nju prava u životnom osiguranju, namirenju iz stečajne mase kod osiguranja lica, dvostrukom osiguranju, podeli obaveza osiguravača kod dvostrukog osiguranja, nadoknadi troškova spasavanja, pravu oštećenog lica na nadoknadu kod osiguranja od opšte odgovornosti, prigovoru na odluku osiguravača o odštetnom zahtevu kod osiguranja od opšte odgovornosti, obavezi oštećenog na prijavljivanje bitnih okolnosti, isplati nadoknade ili beneficije, isplati neovlašćenom licu, pogrešnom prijavljivanju posle nastanka osiguranog slučaja, zastarelosti za podnošenje odštetnog zahteva, roku za podizanje tužbe i subrogaciji. S druge strane, retki su primeri u uporednom pravu da se na osnovu izričite zakonske odredbe pravila o individualnim privatnim ugovorima o osiguranju u celosti primenjuju i na kolektivne ugovore o osiguranju, ukoliko drugi zakoni ne propisuju nešto drugo.<sup>14</sup>

Ako izuzmemo potpuni izostanak posebnih pravila o ugovoru o kolektivnom osiguranju, primer njegovog najmanjeg regulisanja nalazimo u onim pravima koja su se ograničila samo na davanje definicije kolektivnog osiguranja. Tako na primer, pored definicije kolektivnog osiguranja u norveškom zakonu („*kolektivno osiguranje* je osiguranje u kojem su prava i obaveze članova grupe definisani ugovorom o osiguranju koji zaključuje lice u ime ili u korist članova grupe...”)<sup>15</sup> i češkom zakonu („*kolektivno osiguranje* označava privatno osiguranje koje se primenjuje na grupu osiguranih lica detaljno opisanu u ugovoru o osiguranju čiji identiteti su uobičajeno nepoznati u trenutku zaključenja ugovora”)<sup>16</sup>, kao i odredbe u češkom zakonu<sup>17</sup> o tome da ugovor o kolektivnom osiguranju ne mora da sadrži imena osiguranika ako su ona definisana na drugi način koji isključuje bilo kakvu sumnju u trenutku nastanka osiguranog slučaja i pravila da saglasnost osiguranika nije potrebna za zaključenje ugovora o kolektivnom osiguranju, nema drugih posebnih pravila. Uporedni pravni sistemi koji sadrže definiciju kolektivnog osiguranja uglavnom su saglasni da se radi o privatnom osiguranju grupe, odnosno većeg broja osiguranih lica. U turskom Zakonu

<sup>14</sup> Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *Valstybės Žinios*, 2000, Nr. 74-2262; Nr. 77; Nr. 80; Nr. 82; 2004, Nr. 72-2495; 2004, Nr. 171-6319; 2006, Nr. 77-2974; 2006, Nr. 116-4403; 2008, Nr. 68-2568; 2008, Nr. 149-5997; 2009, Nr. 93-3965; 2009, Nr. 134-5832; 2009, Nr. 141-6205; 2009, Nr. 159-7202; 2010, Nr. 48-2297; 2010, Nr. 71-3554; 2010, Nr. 76-3873; 2010, Nr. 84-4402; 2010, Nr. 126-6456; 2011, Nr. 1-2; 2011, Nr. 49-2367; 2011, Nr. 74-3545; 2011, Nr. 74-3546; 2011, Nr. 85-4130; 2011, Nr. 129-6108; 2011, Nr. 139-6550; 2012, Nr. 6-178; 2012, Nr. 44-2146; 2012, Nr. 57-2824; 2012, Nr. 57-2828; 2012, Nr. 78-4015; 2013, Nr. 46-2246 (Litvanski Građanski zakonik, čl. 6.1018.).

<sup>15</sup> Zakon o ugovoru o osiguranju Norveške, čl. 1-2, st. 1, tač. d.

<sup>16</sup> Zakon o ugovoru o osiguranju Češke, čl. 3, st. 1, tač. k.

<sup>17</sup> Zakon o ugovoru o osiguranju Češke, čl. 53.

o ugovoru o osiguranju iz 2012. godine<sup>18</sup> postoji jedna, rekli bismo suvišna, odredba koja propisuje da je ugovor o kolektivnom osiguranju punovažan ako se njime osigurava najmanje deset lica. Da je navedena odredba suvišna, svedoči i činjenica da ugovor o kolektivnom osiguranju važi i onda kada se broj osiguranih lica smanji ispod deset, što je propisano u drugoj odredbi.

Kada se radi o vrstama osiguranja na koja se odnose posebna pravila iz relevantnih propisa, onda je karakteristično da se u nekim državama ona odnose samo na zdravstveno osiguranje (Austrija<sup>19</sup> i Nemačka<sup>20</sup>), dok se u drugima ona primenjuju na sve vrste osiguranja, odnosno osiguranje lica i osiguranje stvari (Švajcarska, Švedska i Turska)<sup>21</sup>. U Francuskoj se pravila o ugovoru o kolektivnom osiguranju<sup>22</sup> primenjuju na osiguranje lica (rizici telesnog oštećenja, materinstva, radne nesposobnosti, invalidnosti i nezaposlenosti). Slično francuskom sistemu, u Bugarskoj ugovor o kolektivnom osiguranju može se zaključiti kao osiguranje života ili nezgode.<sup>23</sup> U Finskoj je ugovor o kolektivnom osiguranju<sup>24</sup> regulisan kao osiguranje života i dobrovoljno penzijsko osiguranje koje poslodavci zaključuju za svoje zaposlene. U Estoniji je posebnim odredbama regulisan ugovor o privatnom kolektivnom osiguranju od bolesti.<sup>25</sup>

Kolektivna osiguranja se mogu sprovoditi na osnovu zakonske obaveze osiguranja pojedinih profesija (osiguranje odgovornosti advokata<sup>26</sup>, javnih beležnika<sup>27</sup>) ili kao kolektivna obavezna osiguranja korisnika raznih usluga: putnika u javnom saobraćaju, turista i drugih lica koje turističke i ugostiteljske organizacije i njima slične organizacije prevoze kao svoje goste; korisnika usluga podučavanja skijanju na skijalištima od posle-

dica nezgode, koja zaključuju škole skijanja<sup>28</sup>, itd. Ovde treba imati u vidu da se u pojedinim slučajevima i na osnovu drugih akata može predvideti obaveza zaključenja ugovora o kolektivnom osiguranju, a ne samo na osnovu zakona. Tako, prema čl. 15 Opšteg kolektivnog ugovora Republike Srbije,<sup>29</sup> poslodavac ima obavezu da, na svoj teret, kolektivno osigura zaposlene za slučaj smrti, povrede na radu, smanjenja ili gubitka radne sposobnosti. Odredba čl. 34 Opšteg kolektivnog ugovora u kojoj se navodi da poslodavac može da uplati premiju zaposlenom za kolektivno osiguranje od posledica nezgoda i kolektivno osiguranje za slučaj težih bolesti i hirurških intervencija, ne čini se usklađenom sa navedenom odredbom jer neki od navedenih rizika mogu biti predmet osiguranja od nezgode ili životnog osiguranja, dok se osiguranje težih bolesti i hirurških intervencija sprovodi kao dopunsko osiguranje uz životno osiguranje (radi se o posebnom proizvodu zdravstvenog osiguranja uz životno osiguranje,<sup>30</sup> ali u pojedinim slučajevima ova vrsta osiguranja se može sprovoditi posebno ili u okviru šire ponude osiguravača<sup>31</sup> – prim. aut.), pa se stvara zabuna u pogledu toga koju vrstu osiguranja poslodavac ima obavezu da zaključi kao kolektivno osiguranje zaposlenih, a koja vrsta osiguranja predstavlja njegovu fakultativnu obavezu.

### 3. SADRŽAJ UGOVORA O PRIVATNOM KOLEKTIVNOM OSIGURANJU

Kao što smo videli iz prethodnih izlaganja, obaveza zaključivanja ugovora o kolektivnom osiguranju može se predvideti zakonom ili nekim drugim aktom. Međutim, koliko nam je poznato, zakoni koji su predvideli takvu obavezu, izuzev predmeta ugovora i lica koje ima obavezu ugovaranja osiguranja a u nekim primerima i limita pokrića, ne regulišu brojne druge okolnosti koje su karakteristične za zajednicu kolektivnog osiguranja. U tom smislu, ni u uporednim pravnim sistemima ugovornog prava osiguranja, takođe, ne možemo naći konkretan primer, već se u najvećoj meri prioritet daje

<sup>18</sup> Turski Trgovački zakonik, čl. 1496, st. 1.

<sup>19</sup> Zakon o ugovoru o osiguranju Austrije, četvri deo – Zdravstveno osiguranje, čl. 178i i 178m.

<sup>20</sup> Zakon o ugovoru o osiguranju Nemačke, glava 8. Zdravstveno osiguranje, čl. 206 i 207.

<sup>21</sup> Švajcarski Zakon o ugovoru o osiguranju, čl. 7, švedski Zakon o ugovoru o osiguranju, poglavlje 17, Kolektivno osiguranje, čl. 1, st. 1, turski Trgovački zakonik, čl. 1496.

<sup>22</sup> Francuski Zakonik o osiguranju, od L 141-1 do L 141-7.

<sup>23</sup> Bugarski Zakonik o osiguranju, čl. 231.

<sup>24</sup> Finski Zakon o ugovorima o osiguranju, čl. 2, tačka 6.

<sup>25</sup> Võlaõigusseaduses, *Riigi Teataja*, I 2001, 81, 487; RT I 2009, 18, 108; RT I 2008, 59, 330; RT I 2008, 54, 304; RT I 2007, 56, 375; RT I 2005, 61, 473; RT I 2005, 39, 308; RT I 2004, 90, 616; RT I 2004, 87, 593; RT I 2004, 75, 522; RT I 2004, 37, 255; RT I 2004, 13, 86; RT I 2003, 78, 523; RT I 2002, 53, 336 (Zakon o obligacionim odnosima Estonije, čl. 567).

<sup>26</sup> Zakon o advokaturi (*Službeni glasnik RS*, br. 31/2011), čl. 37.

<sup>27</sup> Zakon o javnom beležništvu (*Službeni glasnik RS*, br. 31/2011), čl. 59.

<sup>28</sup> Zakon o javnim skijalištima (*Službeni glasnik RS*, br. 46/2006), čl. 33, st. 1, tač. 7 i čl. 62, st. 1, tač. 3.

<sup>29</sup> *Sl. glasnik RS*, br. 50/2008, 104/2008 – Aneks I i 8/2009 – Aneks II.

<sup>30</sup> *Opšti uslovi za osiguranje života za slučaj smrti ili doživljenja i nastupa određene teške bolesti (OUMTB15)*, „Merkur osiguranje”, 7. 9. 2010; *Posebni uslovi mešovitog osiguranja života za slučaj smrti, doživljenja i nastanka određene teške bolesti, LV 80040/01*, „GRAWE Osiguranje”.

<sup>31</sup> *Posebni uslovi za kolektivno dodatno zdravstveno osiguranje lica za slučaj težih bolesti*, „Delta Generali Osiguranje”, 17. 5. 2011, čl. 16, st. 1.

autonomiji volje ugovornih strana. Ako se u uporednim pravnim sistemima reguliše ugovor o kolektivnom osiguranju, onda se to čini kod osiguranja lica, ali i u tom slučaju prilično šturo.

Imajući u vidu navedeno stanje, neophodno je osvrnuti se na karakteristična pitanja i okolnosti koje su od značaja za uspostavljanje sveobuhvatnog pravnog okvira ugovora o kolektivnom osiguranju. Polazeći od prirode i karakteristika sprovođenja ugovora o kolektivnom osiguranju, prilikom njegovog zakonskog regulisanja, trebalo bi razmotriti celishodnost regulisanja sledećih pitanja:

- 1) Ko su ugovorne strane?
- 2) Da li ugovarač osiguranja zaključuje ugovor o kolektivnom osiguranju u svoje ime i za svoj račun a u korist trećih lica, u tuđe ime i za tuđ račun ili u svoje ime a za tuđ račun?
- 3) Koji je predmet osiguranja, koji su uslovi osiguranja, suma osiguranja, premija osiguranja, period osiguranja i isključenja?
- 4) Ko može da bude član zajednice kolektivnog osiguranju ili da to naknadno postane?
- 5) Da li je moguće i pod kojim uslovima staviti rezervu na članstvo u zajednici kolektivnog osiguranja?
- 6) Kako se može postati član, uložiti prigovor protiv novog člana ako je to predviđeno ili koji su uslovi pod kojima član može istupiti iz zajednice kolektivnog osiguranja?
- 7) Kakav je status ugovora o kolektivnom osiguranju ako iz zajednice kolektivnog osiguranja istupe neki njeni članovi?
- 8) Da li je potrebno čuvati listu članova i ako jeste – da li listu treba da vodi ugovarač osiguranja ili osiguravači?
- 9) Da li premiju plaća ugovarač osiguranja osiguravačima ili član zajednice kolektivnog osiguranja?
- 10) Koje obaveze ugovarač osiguranja ima u vezi sa obaveštavanjem članova zajednice kolektivnog osiguranja i osiguravača?

#### 4. OBAVEZA INFORMISANJA KOD PRIVATNIH KOLEKTIVNIH UGOVORA

Kada govorimo o celishodnosti pravnog regulisanja ugovora o kolektivnom osiguranju, neophodno je posebnu pažnju posvetiti zaštiti fizičkih lica koja se kolektivno osiguravaju. U tom domenu, opšte odredbe o informisanju u zakonima o ugovoru o osiguranju i drugim propisima, kao i u zakonima o zaštiti potrošača u uporednim pravnim sistemima, čini se da na sveobuhvatan način pružaju zaštitu fizičkim licima u svojstvu osiguranika. S druge strane, u našem pravu oblast in-

formisanja ugovarača osiguranja/osiguranika još uvek ostaje neregulisana<sup>32</sup>, te u je tom domenu neophodna hitna zakonodavna intervencija.

#### 3.1. Obaveza informisanja osiguranika

U uporednom ugovornom pravu osiguranja, o obavezi informisanja osiguranika postoje različiti pristupi. Pre nego što autor izloži pravni okvir navedene obaveze, treba reći da se u nekim pravnim sistemima predviđa različiti stepen zaštite osiguranika i korisnika osiguranja, s jedne strane, i ugovarača osiguranja, s druge strane. Tako na primer, za razliku od većine pravnih sistema, u Finskoj ugovor o kolektivnom osiguranju može da sadrži i odredbe koje odstupaju od Zakona o ugovoru o osiguranju a koje su nepovoljne i na štetu ugovarača osiguranja (finski Zakon o ugovoru o osiguranju, čl. 4, st. 2). *Vice versa*, navedeno pravilo se ne primenjuje na osiguranike i korisnike osiguranja, pa su ništave odredbe ugovora o kolektivnom osiguranju koje odstupaju od Zakona o ugovoru o osiguranju.

Kada je reč o zakonskom određivanju lica koje ima obavezu da informiše osiguranike o zaključenom ugovoru o kolektivnom osiguranju, u Francuskoj (francuski Zakonik o osiguranju, L 141-4, st. 1 i 2), Švajcarskoj (švajcarski Zakon o ugovoru o osiguranju, čl. 3) i Bugarskoj (bugarski Zakonik o osiguranju, čl. 231, st. 3) to je obaveza ugovarača osiguranja. U srpskom pravu, ugovarač osiguranja za tuđi račun ili račun koga se tiče snosi sve obaveze iz ugovora o osiguranju, ali ne može vršiti prava iz osiguranja bez pristanka lica čiji je interes osiguran i kome ona pripadaju<sup>33</sup>. Iz navedene odredbe jasno je da bi ugovarač osiguranja imao obavezu da informiše osiguranike o uslovima i ceni osiguravajućeg pokrića, kao i svim ostalim aspektima ugovora o kolektivnom osiguranju. Međutim, ZOO nije posebno regulisao sadržinu obaveze informisanja u skladu sa modernim evropskim zakonodavstvom, a posebno nije regulisao sadržinu informacija koje treba da se dostavljaju članovima zajednice kolektivnog osiguranja. Cilj propisivanja obaveze davanja određenih informacija pre zaključenja ugovora koju ustanovljava Direktiva Skupštine i Saveta EU o osiguranju života 2002<sup>34</sup> jeste da se ugovarač upozna sa okolnostima koje mu omo-

<sup>32</sup> Slavnić, Jovan, Jovanović, Slobodan. „Obaveza davanja predugovornih informacija i informacija posle zaključenja ugovora o osiguranju potrošačima usluga osiguranja prema direktivama EU i zakonima država članica”, *Revija za pravo osiguranja*, br. 3, 2008, str. 47.

<sup>33</sup> ZOO, čl. 905, st. 1.

<sup>34</sup> Directive 2002/83/EC of the European Parliament and of the Council of 5 November 2002 concerning life assurance (*Official Journal*, L 345), čl. 36.

gućavaju da donese ispravnu odluku o tome da li će zaključivanjem odgovarajućeg ugovora sa određenim osiguravačem biti dovoljno zaštićeni njegovi interesi i zadovoljene njegove potrebe. Između ostalog, ovo je važno i zbog toga što odnos osiguranja lica redovno traje duži niz godina, a lični status, uslovi i okolnosti se mogu promeniti. U oblasti neživotnog osiguranja u Trećoj direktivi neživotnog osiguranja<sup>35</sup> za društvo za osiguranje predviđena je obaveza da kada zaključuje ugovor o osiguranju u kome je osiguranik fizičko lice, osiguranika pre zaključenja ugovora informiše o mero-davnom pravu ugovora i mehanizmima za odlučivanje o prigovorima na odluke osiguravača. Mimo zahteva koji su ustanovljeni u vezi sa saopštavanjem određenih informacija u prethodno navedenim direktivama, postoje i drugi slučajevi kada komunitarno pravo predviđa zahteve u vezi sa informacijama povodom trgovačkih komunikacija.<sup>36</sup>

Za razliku od navedenih pravnih sistema, u Švedskoj i Finskoj obaveza osiguravača je da, pre zaključenja i tokom trajanja ugovora o kolektivnom osiguranju, informiše članove zajednice kolektivnog osiguranja o uslovima osiguravajućeg pokrića, glavnim isključenjima, obavezama osiguranika po ugovoru i o tome kako punovažnost pokrića zavisi od činjenice da je osiguranik član grupe navedene u ugovoru o kolektivnom osiguranju (švedski Zakon o ugovoru o osiguranju, poglavlje 17, čl. 5, 6, 7 i 8; finski Zakon o ugovoru o osiguranju, čl. 76). Isto pravilo važi i onda kada su se odredbe o osiguranju promenile, kako u pogledu ograničenja obaveze tako i u pogledu bitnih izmena osiguranja.

<sup>35</sup> Council Directive 92/49/EEC of 18 June 1992 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to direct insurance other than life assurance and amending Directives 73/239/EEC and 88/357/EEC, third non-life insurance Directive (*Official Journal*, L 228), čl. 31 i 43.

<sup>36</sup> Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts (*Official Journal*, L 95); Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (Directive on electronic commerce), (*Official Journal*, L 178); Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC (*Official Journal*, L 271); Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council (Unfair Commercial Practices Directive), (*Official Journal*, L 149/22).

Koliku zaštitu uživa osiguranik i korisnik osiguranja kod ugovora o kolektivnom osiguranju u finskom pravu može se videti i iz odredbe po kojoj „ako osiguravač ili njegov zastupnik propuste da osiguraniku predaju neophodne informacije o osiguranju ili dostave netačnu ili nepotpunu informaciju, smatraće se da ugovor o (kolektivnom – prim. aut.) osiguranju ostaje na snazi u korist osiguranika i to na način koji je osiguranik razumeo tako da ugovor dejstvuje na osnovu dobijenih informacija.”<sup>37</sup> Pored navedenih informacija, na ugovore o kolektivnom osiguranju primenjuju se i pravila o informisanju o pravnim lekovima za rešavanje odštetnih zahteva. U Švedskoj osiguravač ima obavezu da osiguraniku i ugovaraču direktno šalje obaveštenja. Međutim, ova obaveza osiguravača je relativizovana pravilom da osiguravač od nje može odstupiti ukoliko prilike nalažu drugačije postupanje.

Odsustvo bilo kakvih posebnih odredbi o licu koje ima obavezu informisanja, kao i o sadržini informacija o ugovoru o kolektivnom osiguranju, predstavlja pristup primenjen u propisima o ugovoru o osiguranju Norveške, Danske, Holandije, Turske, Nemačke i Austrije.

### 3.2. Obaveza informisanja osiguravača

Cilj pravila o obavezi informisanja osiguravača jeste da se osiguravaču omogući da odluči da li će pružiti pokriće prema korektnoj ceni (premiji – prim. aut.) na osnovu bitnih činjenica i okolnosti koje mu ugovarač osiguranja prijavi. Zato osiguravač prilikom zaključenja ugovora u potpunosti zavisi od informacija koje dobije od ugovarača osiguranja jer je on jedino lice koje je upoznato sa okolnostima rizika, posebno kada se radi o svim vrstama medicinskih informacija o ugovoru o osiguranju života (na primer, informacija o prošlim bolestima). S druge strane, autor je već ranije ukazivao na to da propisi o zaštiti podataka o ličnosti mogu značajno ograničiti ili sprečiti osiguravača da dobije neophodne informacije za donošenje odluka o osiguravajućem pokriću i visini odštetnog zahteva.<sup>38</sup>

U ovom delu predmet pažnje neće biti obaveza osiguranika na informisanje osiguravača prilikom zaključivanja individualnih ugovora o osiguranju i tokom njihovog trajanja, već način na koji se osiguravaču dostavljaju informacije i kakav je pravni položaj osigura-

<sup>37</sup> Finski Zakon o ugovorima o osiguranju, čl. 76, st. 2.

<sup>38</sup> Jovanović, Slobodan. „Pravo osiguravača na informaciju i pravila o zaštiti podataka o ličnosti”, u: Slavnić, Jovan, Jovanović, Slobodan (urednici), *Integracija (prava) osiguranja Srbije u evropski (EU) sistem osiguranja*, Udruženje za pravo osiguranja Srbije, Beograd, 2009, str. 385.

vača kod ugovora o kolektivnom osiguranju u finskom pravu.

Finski Zakon o ugovoru o osiguranju sadrži posebna pravila o informisanju osiguravača od strane osiguranika. Tako, ako su se osiguravač i ugovarač kolektivnog osiguranja sporazumeli da će osiguranik obavještavati ugovarača osiguranja, pri čemu osiguravač ne može prigovarati da nije primio obavještenje osiguranika, važi neoboriva pretpostavka da je osiguravač primio obavještenje osiguranika koje je osiguranik predao ugovaraču osiguranja. Jedini slučaj u kojem neće važiti navedena pretpostavka postoji samo ako je osiguranik imao razloga da veruje da njegovo obavještenje neće biti prosleđeno osiguravaču.

U norveškom pravu osiguranja, na snazi je bila gotovo istovetna odredba o obavezi osiguranika da informiše osiguravača kod ugovora o kolektivnom osiguranju, pre izmena norveškog Zakona o ugovoru o osiguranju koje su stupile na snagu 1. januara 2009. godine.

#### 4. ZAKLJUČAK

Prilikom odluke o usvajanju pravila o ugovorima o kolektivnom osiguranju ono što za neke države predstavlja razlog zbog kojeg se odlučuju na njegovo reguli-

sanje, u drugim državama to nije slučaj. Tako na primer, u pravnim sistemima koji su prvi put doneli određena pravila o ugovoru o kolektivnom osiguranju, kao razlog za njegovo regulisanje navodi se njegova veća socijalna važnost i činjenica da su korisnici osiguranja sve češće u celosti isključeni iz pregovaranja o uslovima osiguravajućeg pokrića. S druge strane, većina pravnih sistema prepušta volji ugovornih strana da same odrede sadržinu sopstvenih obaveza. Međutim, postoje i pravni sistemi u kojima se pravila o individualnim ugovorima o osiguranju, na osnovu izričite zakonske odredbe, primenjuju i na ugovore o kolektivnom osiguranju.

U našem pravnom sistemu, opšte odredbe ZOO primenjuju se na osiguranja imovine, odgovornosti i osiguranja lica, s tim da nema specijalnih odredbi o ugovoru o kolektivnom osiguranju, o sadržini obaveze na informisanje osiguranika, statusnim pitanjima člana zajednice kolektivnog osiguranja, statusa ugovora o kolektivnom osiguranju u slučaju istupanja nekog od članova ili delimičnog pogoršanja rizika u zajednici kolektivnog osiguranja. Čini se neophodnim da se o navedenim pitanjima detaljno analizira adekvatnost primene postojećih odredbi ZOO na ugovor o kolektivnom osiguranju i da se razmotri potreba donošenja posebnih pravila koja bi regulisala specifičnosti ugovora o kolektivnom osiguranju u vezi s pitanjima koja su izložena u ovom radu.

Slobodan JOVANOVIĆ, LL.D.

Associate Professor, University Business Academy, Faculty of Law, Novi Sad, Serbia

## Regulation of the private group insurance contract in the European law

UDC: 368.022.33(4-672EU)  
Systematic Scientific Work

### SUMMARY

Private group insurance contracts in property and person insurances enhance goals' execution in protection of different categories of insured against risks, but also they cover needs of citizen for protection within the social insurance and financial services. Beside its clear importance for execution of certain state politics in several areas, it is an opportunistic question if its regulation is necessary, particularly because of the fact there are legal systems that do not have any specific provisions about group insurance contracts, those that regulate certain situations only, to the legal systems regulating group insurance contract in detail. This paper deals with legal framework of the group insurance contract in the European comparative law.

*Key Words:* Private Group insurance, Contract, Information, Policyholder, Insured

### LITERATURA (REFERENCES)

Bundesgesetz vom 2. April 1908 über den Versicherungsvertrag (Versicherungsvertragsgesetz, VVG), AS 24 719, AS 1971 1465, AS 1978 1836, AS 1982 2184, AS 1983 797, AS 1993 3175, AS 1995 1328, AS 2000 2355, AS 2005 5245, AS 2005 5245, AS 2005 5685, AS 2006 4211, AS 2007 5259, AS 2007 5129, AS 2008 5207, AS 2009 2799, AS 2010 1739.

Bundesgesetz vom 2. Dezember 1958 über den Versicherungsvertrag (Versicherungsvertragsgesetz – VersVG) StF: BGBl. Nr. 2/1959 (NR: GP VIII RV 102 AB 547 S. 68. BR: S. 140.) / BGBl. I Nr. 12/2013.

Code des Assurances 1930/2008.

Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts (*Official Journal*, L 95).

Council Directive 92/49/EEC of 18 June 1992 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to direct insurance other than life assurance and amending Directives 73/239/EEC and

88/357/EEC, third non-life insurance Directive (*Official Journal*, L 228).

Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council (Unfair Commercial Practices Directive), (*Official Journal*, L 149/22).

Directive 2002/83/EC of the European Parliament and of the Council of 5 November 2002 concerning life assurance (*Official Journal*, L 345).

Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC (*Official Journal*, L 271).

Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (Directive on electronic commerce), (*Official Journal*, L 178).

Försäkringsavtalslag (SFS-nummer: 2005:104, 2005: 954, 2006:357, 2006:464, 2007:123, 2010:1292, 2010:2069, 2011:12).

Gesetz über den Versicherungsvertrag (Versicherungsvertragsgesetz – VVG) vom 23. November 2007 (BGBl. I S. 2631).

Кодекс за застраховането, Обн. ДВ. бр.103 от 23 Декември 2005г., изм. ДВ. бр.105 от 29 Декември 2005г., изм. ДВ. бр.30 от 11 Април 2006г., изм. ДВ. бр.33 от 21 Април 2006г., изм. ДВ. бр.34 от 25 Април 2006г., изм. ДВ. бр.54 от 4 Јули 2006г., изм. ДВ. бр.59 от 21 Јули 2006г., изм. ДВ. бр.82 от 10 Октомври 2006г., изм. ДВ. бр.105 от 22 Декември 2006г., изм. ДВ. бр.48 от 15 Јуни 2007г., изм. ДВ. бр.97 от 23 Ноември 2007г., изм. ДВ. бр.100 от 30 Ноември 2007г., изм. ДВ. бр.109 от 20 Декември 2007г., изм.



ДВ. бр.67 от 29 Јули 2008г., изм. ДВ. бр.69 от 5 Август 2008г., изм. ДВ. бр.24 от 31 Март 2009г., изм. ДВ. бр.41 от 2 Јуни 2009г., изм. ДВ. бр.19 от 9 Март 2010г., изм. ДВ. бр.41 от 1 Јуни 2010г., изм. ДВ. бр.43 от 8 Јуни 2010г., изм. ДВ. бр.86 от 2 Ноември 2010г., изм. ДВ. бр.100 от 21 Декември 2010г., изм. ДВ. бр.51 от 5 Јули 2011г., изм. ДВ. бр.60 от 5 Август 2011г., изм. ДВ. бр.77 от 4 Октомври 2011г., изм. и доп. ДВ. бр.21 от 13 Март 2012г., изм. и доп. ДВ. бр.60 от 7 Август 2012г., изм. ДВ. бр.77 от 9 Октомври 2012г., изм. и доп. ДВ. бр.20 от 28 Фебруари 2013г.

Jovanović, Slobodan. „Pravo osiguravača na informaciju i pravila o zaštiti podataka o ličnosti”, u: Slavnić, Jovan, Jovanović, Slobodan (urednici), Integracija (prava) osiguranja Srbije u evropski (EU) sistem osiguranja, Udruženje za pravo osiguranja Srbije, Beograd, 2009.

Jovanović, Slobodan. „Kolektivno osiguranje, serijske štete i potreba formiranja garantnog fonda za tako nastale obaveze”, u: Šulejić, Predrag, Slavnić, Jovan, Jovanović, Slobodan (urednici), Usklađivanje osiguranja Srbije sa sistemom osiguranja Evropske unije, Udruženje za pravo osiguranja Srbije, Beograd, 2007.

Lag om försäkringsavtal, 1994/543, 1998/82, 1999/93, 2001/968, 2003/496, 2005/30, 2009/142, 2009/1184, 2010/426, 2013/33.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *Valstybės Žinios*, 2000, Nr. 74-2262; Nr. 77; Nr. 80; Nr. 82; 2004, Nr. 72-2495; 2004, Nr. 171-6319; 2006, Nr. 77-2974; 2006, Nr. 116-4403; 2008, Nr. 68-2568; 2008, Nr. 149-5997; 2009, Nr. 93-3965; 2009, Nr. 134-5832; 2009, Nr. 141-6205; 2009, Nr. 159-7202; 2010, Nr. 48-2297; 2010, Nr. 71-3554; 2010, Nr. 76-3873; 2010, Nr. 84-4402; 2010, Nr. 126-6456; 2011, Nr. 1-2; 2011, Nr. 49-2367; 2011, Nr. 74-3545; 2011, Nr. 74-3546; 2011, Nr. 85-4130; 2011, Nr. 129-6108; 2011, Nr. 139-6550; 2012, Nr. 6-178; 2012, Nr. 44-2146; 2012, Nr. 57-2824; 2012, Nr. 57-2828; 2012, Nr. 78-4015; 2013, Nr. 46-2246.

Lov 1989-06-16 nr 69: Lov om forsikringsavtaler (forsikringsavtaleloven), 1989-06-16 nr 70, 1992-11-27 nr 111, 2005-06-10 nr 44, 2008-06-27 nr 65, 2009-06-19 nr 77.

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 2496, Ασφαλιστική σύμβαση, τροποποιήσεις της νομοθεσίας για την ιδιωτική ασφάλιση και άλλες διατάξεις, (ΦΕΚ 87/τ.Α'/16.5.1997).

Opšti kolektivni ugovor, *Sl. glasnik RS*, br. 50/2008, 104/2008 – Aneks I i 8/2009 – Aneks II.

Opšti uslovi za osiguranje života za slučaj smrti ili doživljenja i nastupa određene teške bolesti (*OUMTB15*), „Merkur osiguranje”, 7. 9. 2010.

Posebni uslovi mešovitog osiguranja života za slučaj smrti, doživljenja i nastanka određene teške bolesti, *LV 80040/01*, „GRAWE Osiguranje”.

Posebni uslovi za kolektivno dodatno zdravstveno osiguranje lica za slučaj težih bolesti, „Delta Generali Osiguranje”, 17. 5. 2011.

Pak, Jasna. „Ugovori o kolektivnom osiguranju imovine i lica”, u: Slavnić, Jovan, Jovanović, Slobodan (urednici), *Evropske (EU) reforme u pravu osiguranja Srbije*, Udruženje za pravo osiguranja Srbije, Beograd, 2010.

Slavnić, Jovan, Jovanović, Slobodan. „Obaveza davanja predugovornih informacija i informacija posle zaključenja ugovora o osiguranju potrošačima usluga osiguranja prema direktivama EU i zakonima država članica”, *Revija za pravo osiguranja*, br. 3, 2008.

Türk Ticare Kanunu, 13. 1. 2011, No.: 6102, *Resmî Gazete*, 14. 2. 2011, No.: 27846.

Hjalmarsson, Johanna. (2008) “The Swedish Insurance Contracts Act 2005 – an overview”, *Nordisk försäkringstidskrift (Scandinavian Insurance Quarterly)*, 1/2008. Dostupno na: <http://www.nft.nu/en/content/article/swedish-insurance-contracts-act-2005-%E2%80%93-overview>, 13. 5. 2013.

Šulejić, Predrag. „Ugovor o kolektivnom osiguranju u Prednacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije”, u: Marano, Pierpaolo, Jovanović, Slobodan, Labudović Stanković, Jasmina (urednici), *Pravo osiguranja Srbije u tranziciji ka evropskom (EU) pravu osiguranja*, Beograd, 2013.

Võlaõigusseaduses, *Riigi Teataja*, I 2001, 81, 487; *RT I* 2009, 18, 108; *RT I* 2008, 59, 330; *RT I* 2008, 54, 304; *RT I* 2007, 56, 375; *RT I* 2005, 61, 473; *RT I* 2005, 39, 308; *RT I* 2004, 90, 616; *RT I* 2004, 87, 593; *RT I* 2004, 75, 522; *RT I* 2004, 37, 255; *RT I* 2004, 13, 86; *RT I* 2003, 78, 523; *RT I* 2002, 53, 336.

Zakon o advokaturi (*Službeni glasnik RS*, br. 31/2011).

Zakon o javnom beležništvu (*Službeni glasnik RS*, br. 31/2011).

Zakon o javnim skijalištima (*Službeni glasnik RS*, br. 46/2006).

Zakon o obligacionim odnosima (*Službeni list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, *Službeni list SRJ*, br. 31/93 i *Službeni list SCG*, br. 1/2003 - *Ustavna povelja*).

Zákon ze dne 17. prosince 2003 o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů (zákon o pojistné smlouvě), 37/2004 Sb, 377/2005 Sb, 57/2006 Sb, 198/2009 Sb, 278/2009 Sb, 227/2009 Sb, 375/2011 Sb, 99/2013 Sb.